

active (musical skills, performing skills, a creative expression in different types of musical activity and a frequency of contact with music) and regulative communicative (national identity in the music space, active inclusion into the musical environment, polyart thesaurus and organic unity of the civil and music education) which has specific abilities, skills and actions resting on the gathered knowledge of the music art of a specific ethnicity and emotional evaluative attitude towards it.

The author comes to the conclusion that all structural components find themselves in a tight relationship and interaction ensuring the realization of music and aesthetic education of the primary school pupils.

Key words: *musical and aesthetic education, multicultural environment, music language, traditions of art, structural components, primary school pupils.*

УДК: 371.134

І. С. Деснова

РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ПРОБЛЕМИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається актуальність проблеми полікультурної освіти молодших школярів. Визначено, що проблема залучення дітей до національних і загальнолюдських цінностей, виховання культури міжнаціональних відносин підростаючого покоління, надання педагогічної підтримки особистості учня в його етичному становленні й самовираженні займають значне місце в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Розкрито сутність поняття «полікультурна освіта», схарактеризовано зміст полікультурної освіти молодших школярів, окреслено мету й завдання полікультурної освіти молодших школярів. З'ясовано, що школа як освітній заклад має завдання формувати сучасну особистість – громадянина світу, здатного до транснаціональної комунікації та до міжкультурного діалогу.

Ключові слова: *національні цінності, загальнолюдські цінності, міжкультурний діалог, культура, полікультурна освіта, молодший шкільний вік.*

Постановка проблеми. Проблема полікультурної освіти є актуальним питанням як філософського науково-педагогічного вчення, так і освітньої практики й суспільно-педагогічної діяльності. Здобуття полікультурної освіти молоддю, формування людської та національної самосвідомості, громадянської позиції, активного й відповідального ставлення до життя є пріоритетним завданням у процесі гуманізації сучасного Українського суспільства. Адже сучасна людина має бути готовою до життя в умовах багатонаціонального полікультурного середовища, до спілкування й співпраці з людьми різних національностей, рас, віросповідань.

У багатьох національних державних документах закладено ідеї полікультурності. Серед них Конституція України, Державний стандарт базової й повної середньої освіти, Концепція національного

виховання та ін. Ці документи наголошують на необхідності вивчення кожною людиною національної культури народів, що живуть на території України, та світової культури.

Аналіз останніх досліджень. Проблему полікультурної освіти розглядали у своїх дослідженнях такі українські та зарубіжні науковці, як: Д. Бенкс, З. Гасанов, Л. Голік, Г. Дмитрієв, Т. Клиненко, М. Красовицький, Г. Левченко, В. Матіс, В. Міттер, С. Наушабаєва, С. Ніето, В. Подобєд, Т. Рюлькер, М. Хінт. Зокрема і в Україні в останні роки посилюється інтерес до проблеми полікультурної освіти молодших школярів. На сторінках вітчизняних педагогічних видань останніми роками з'явилися праці Е. Антипової, В. Бойченко, В. Болгарінової, Л. Горбунової, І. Лощенової, Н. Сейко та інших, у яких розглядаються аспекти полікультурної освіти підростаючого покоління. Р. Агадуллін, Е. Ананьян, В. Кузьменко, І. Прокопенко досліджували генезис становлення й розвитку ідей полікультурної освіти, процеси становлення ідей полікультурності, їх зв'язок із національною освітою, формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи тощо. Разом із тим питання здійснення полікультурного виховання школярів в українській науці мало досліджене.

Мета статті – обґрунтувати актуальність проблеми полікультурної освіти молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «полікультурна освіта» включає й категорію культури, без прояснення сутності якої неможливе формулювання власне розуміння «полікультурної освіти».

Сучасне розуміння культури є складним і багатозначним, не має вичерпного визначення. Його вживають як словосполучення «культура розуму», «культура почуттів», «культура поведінки», «фізична культура». Етимологічне значення слова «культура» походить від латинського *colere*, що в перекладі означає «культивування, обробка, шанування». Через різноманітність методологічних підходів у дослідженнях виникають відмінності у сприйнятті науковцями ролі, структури та функцій культури в суспільстві.

Педагогічне розуміння культури постає як корисний особистий, колективний і спільний досвід, представлений у продуктах матеріальної та духовної праці, дібраний для зберігання й передавання від покоління до покоління [6, 128]. Так, І. Рогальська розкриває сутність дитинства як соціально-культурного феномена, що становить підґрунтя концепції соціалізації особистості в дошкільному дитинстві [2, 35]. На думку вченої,

культура передбачає засвоєння дитиною духовно-культурних надбань людства, дає можливість використовувати особистісний потенціал, залучати дітей до власної життєтворчості, формувати почуття причетності до певної культури [2, 38]. Вважаємо, що кожен підхід щодо розуміння сутності культури відображає як певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, так і міру вихованості, освіченості, що виявляє себе в різних типах організації діяльності людей. Узагальнюючи зміст окреслених підходів щодо визначення поняття «культура», вважаємо правомірним далі розглядати його як багатогранне явище, що сприяє засвоєнню людиною певних культурних еталонів і норм, рушійною силою в розвитку її особистості й регуляції власної поведінки.

Взаємодія, контакти з іншими культурами – необхідна умова для нормального розвитку будь-якої культури. У результаті контактів вона не тільки віддає певні власні, прийнятні для суб'єктів іншої культури елементи, але й збагачується сама за рахунок досягнень інших культур, відповідно їх, переробивши і зробивши складовими частинами власної культури.

Сучасне українське суспільство є полікультурним, оскільки воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів. В. Кузьменко та Л. Гончаренко вважають, що полікультурне суспільство поєднує людей, які належать до різних культур і мають позитивні взаємини. Стосунки, що складаються в такому суспільстві, спонукають людей до формування готовності жити в його умовах середовища. Основи готовності закладаються в системі освіти [8, 28].

Поняття «полікультурна освіта» походить від сформованого в західній інтелектуальній культурі поняття «multicultural education». У 90-х роках ХХ століття в Міжнародній енциклопедії освіти подається таке тлумачення терміна «multicultural education»: «педагогічний процес, у якому подано дві й більше культури, які відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою» [15].

С. Ніето розглядає полікультурну освіту як цінності, стосунки й погляди, які люди мають один про одного [16, 298]. Російський дослідник В. Подобєд під полікультурною освітою розуміє прагнення різних культур до зближення й взаємного вивчення розвитку терпимості й культурного плюралізму» [11, 93]. В. Міттер пропонує розуміти полікультурну освіту як інтеграцію культур, що постає у вигляді системи цінностей і забезпечує збереження та забезпечення виживання й розвитку кожної політичної та соціальної одиниці [10, 38].

Російська дослідниця А. Шафрікова розглядає полікультурну освіту як взаємозв'язок різних культурних середовищ у сферах освіти [12]. Розкриваючи сутність полікультурної освіти, А. Шафрікова підкреслює, що воно спрямовано на збереження й розвиток усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, існуючих у суспільстві, та ґрунтується на принципах діалогу та взаємодії різних культур [12].

Увага проблемам полікультурної освіти надається й в Україні. Так, учені Л. Голік, Т. Клиненко, М. Красовицький, Г. Левченко проблему полікультурної освіти розглядають у поєднанні з вихованням школярів: «Полікультурна освіта й виховання учнів загальноосвітньої школи – така організація та зміст навчально-виховного процесу, життя й діяльності учнів, взаємостосунків, яка забезпечує ознайомлення з культурою народів, що живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри й солідарності, вміння взаємодіяти» [4, 4].

В. Болгаріна, І. Лощенова розуміють полікультурну освіту як засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток» [1, 3]. На думку Н. Якси, полікультурна освіта є не тільки засобом зниження соціального напруження в суспільстві, а й інструментом формування в особистості поліфонічного цілісного бачення світу. О. Гриценко, Н. Гончаренко, Є. Мягка [3] презентують власне розуміння полікультурної освіти: «Полікультурна освіта – це відповідна побудова навчальних програм, підручників, методів навчання, а також системи навчальних закладів, яка б забезпечувала досягнення таких основних цілей: забезпечення законних прав та задоволення освітніх і культурних потреб національних (етнічних), мовних, культурних меншин; формування в молодих громадян України всіх національностей повноцінних уявлень про етнічне й мовно-культурне різноманіття сучасного українського суспільства й внесок різних етнічних груп і народів-сусідів у нашу історію й культуру, знань про мови й культури великих і малих народів, що населяють Україну, переконаності в цінності культурного різноманіття та плюралізму; виховання у представників усіх національностей взаємного розуміння, поваги й толерантності, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу». Отже, полікультурна освіта виступає необхідною складовою успішної соціалізації особистості, створює передумови до її активної діяльності з іншими суб'єктами і виявляється у прояві довіри й солідарності, прагненні до миру й злагоди, розумінню як національних, так і загальнолюдських цінностей представників інших культур.

Глобалізація в суспільстві висуває перед освітою складне завдання підготовки молоді до життя в умовах багатонаціонального й полікультурного середовища, формування вміння спілкуватися та співпрацювати з людьми різних національностей, рас і віросповідань [9, 7]. Метою полікультурної освіти є формування людини, здатної до активної та ефективної життєдіяльності в багатонаціональному й полікультурному середовищі, що характеризується розвиненим розумінням і почуттям поваги до інших культур, умінням жити в мирі й злагоді з людьми інших національностей, рас, переконань і віросповідань. На думку В. Подобєд, полікультурна освіта спрямована на формування людини, здатної до активної та ефективної життєдіяльності в багатонаціональному й полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим почуттям розуміння та поваги до інших культур, яка вміє жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань [11, 74]. Мета полікультурної освіти віддзеркалює необхідність доступу всіх осіб до освіти й інформації, їх адаптації в новому культурному середовищі, а також участь у міжкультурній, міжнаціональній взаємодії. Реалізація мети полікультурної освіти відбувається шляхом визнання людської, національної культури фактором розвитку освіти й необхідності його здійснення в контексті діалогу культур.

Завдання полікультурної освіти спрямовані на формування уявлень про культуру та культурну різноманітність; залучення до культурних цінностей народів, які мешкають в Україні, формування позитивних ціннісних орієнтацій до української культури; формування позитивного ставлення до культурних відмінностей, подолання негативних етносоціальних стереотипів; розвиток умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур; формування культури міжнаціонального спілкування. Отже, полікультурна освіта є процесом засвоєння підростаючим поколінням етнічної, загальнонаціональної та світової культури з метою духовного збагачення, розвитку національної свідомості, формування готовності та вміння жити в багатокультурному поліетнічному середовищі. Вона забезпечує створення умов, механізмів і технологій інтеграції особистості в культуру шляхом освіти.

Україна – держава культурного, етнічного, релігійного розмаїття, яка будує відкрите, демократичне суспільство. Відкрите середовище є результатом полікультурної освіти, запровадження якої забезпечить усім, хто навчається, незалежно від статі, соціальної, етнічної, расової, культурної приналежності, рівні можливості на здобуття освіти в навчальних закладах [8, 17].

Результатом засвоєння людиною культури виступає її культурність. Переважно освічена людина сприймається оточенням як вихована (культурна), проте насправді це не так. Культурність характеризує поведінку дорослої людини або дитини в різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Процес оволодіння суб'єкта нормами поведінки в певній культурі визначається як інкультурація [7, 195]. На індивідуальному рівні інкультурація здійснюється в повсякденному спілкуванні з родичами, друзями, знайомими або незнайомими представниками однієї культури, в яких свідомо й несвідомо дитина вчиться тому, як слід поводитися в різноманітних життєвих ситуаціях, як оцінювати події, зустрічати гостей, реагувати на певні знаки уваги й сигнали. Інкультурація може відбуватися безпосередньо, коли батьки навчають дитину дякувати за подарунок, або опосередковано, коли та ж дитина спостерігає, як поведуться люди в подібних ситуаціях. Отже, суб'єкти, з якими взаємодіє підростаюча особистість, виступають носіями певних культурних норм і створюють певне культурне середовище.

Значний вплив на розвиток полікультурної освіти в країні здійснюють процеси, які відбуваються сьогодні в систем освіти. Проблема залучення дітей до національних і загальнолюдських цінностей, виховання культури міжнаціональних відносин підростаючого покоління, надання педагогічної підтримки особистості учня в його етичному становленні й самовираженні займають значне місце в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Так, видатні педагоги минулого П. Каптерев, Я. Коменський, Й. Песталоци, Ж. Руссо, К. Ушинський, С. Шацький та інші незмінно вказували на необхідність розвитку національної школи, в якій одним із найважливіших завдань було б виховання духовно-етичної, вільної особистості, а також підготовка вчителів, які змогли б підтримати дитину в складних життєвих обставинах. У працях вітчизняних педагогів В. Водовозова, А. Макаренка, В. Сухомлинського та інших розкривається важливість залучення дитини до народної культури й значущість педагогічної підтримки в цьому процесі.

На сьогодні школа, як освітній заклад, має завдання формувати сучасну особистість – громадянина світу, здатного до транснаціональної комунікації та до міжкультурного діалогу. Основою концепції сучасної освіти, як вважають учені, є полікультурність [1, 3].

У законодавстві України про культуру 1992 р., визначено основні напрями культурної політики України, які спонукають українських освітян втілювати в життя заходи щодо полікультурної освіти й виховання: 1) проголошення, гарантування, державна підтримка культурної самобутності кожного народу, що дає можливість усебічного розвитку

людини, мобілізує кожен народ, кожную соціальну групу на черпання сил у своєму минулому, спонукає засвоювати елементи інших культур, сумісних зі своїм характером; 2) встановлення контактів з традиціями й цінностями інших народів; 3) зберігання й захист культурної спадщини кожного народу (культурна політика повинна охороняти, зберігати й збагачувати самобутність і культурну спадщину кожного народу, забезпечувати повну повагу культурних меншостей та інших культур світу); 4) визначення сутності процесу розвитку, планів, стратегії розвитку з урахуванням історичного, соціального й культурного контексту кожного суспільства; 5) прагнення до географічної та адміністративної децентралізації культурного життя, до розширення діалогу між населенням і культурними організаціями; 6) створення соціальних і культурних умов, що полегшують, стимулюють і гарантують мистецьку й інтелектуальну творчість без жодної дискримінації будь-якого характеру; 7) сприяння розвитку новаторської освіти, що покликана не тільки передавати знання, а й формувати вміння самостійно здобувати їх; 8) сприяння застосуванню національних мов для передання знань на всіх рівнях освіти; 9) забезпечення передачі об'єктивної інформації про культурні події та досягнення у сфері культури в різних країнах; 10) уникання хоч би яких форм нерівності й підкорення, а також заміни однієї культури іншою.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Значний вплив на розвиток полікультурної освіти в країні здійснюють процеси, які відбуваються сьогодні в освіті. Проблема залучення дітей до національних і загальнолюдських цінностей, виховання культури міжнаціональних відносин підростаючого покоління, надання педагогічної підтримки особистості учня в його етичному становленні й самовираженні займають значне місце в працях вітчизняних і зарубіжних учених. Полікультурна освіта є процесом засвоєння підростаючим поколінням етнічної, загальнонаціональної та світової культури з метою духовного збагачення, розвитку національної свідомості, формування готовності та вміння жити в багатокультурному поліетнічному середовищі. Вона забезпечує створення умов, механізмів, тому школа, як освітній заклад, має завдання формувати сучасну особистість – громадянина світу, здатного до транснаціональної комунікації та до міжкультурного діалогу й технологій інтеграції особистості в культуру шляхом освіти. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні змісту полікультурної освіти молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болгаріна В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгаріна, І. Лощенова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2–6.
2. Використання української етнопедагогіки в дошкільному закладі : навч. посіб. / Н. С. Побірченко, Н. В. Рогальська ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – К. : Наук. світ, 2003. – 117 с.
3. Гриценко О. А. Українські типології меншин [Електронний ресурс] / О. А. Гриценко, Н. К. Гончаренко, Є. А. Мягка. – Режим доступу : www.culturalstudies.in.ua.
4. Голік Л. О. Полікультурна освіта в Україні / Л. О. Голік, Т. В. Клищенко, М. Ю. Красовицький, Г. І. Левченко // Завуч. – 1999. – № 29/35 (жовтень). – С. 3–4.
5. Гукаленко О. В. Национальная школа в поликультурном образовательном пространстве / О. В. Гукаленко // Поликультурное образование и национальная школа : Материалы «круглого стола» научно-методического журнала Педагогика», Белозерск, 18–19 ноября 2004 г. – Симферополь, 2004. – С. 30–36.
6. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. – 324 с.
7. Кравченко А. И. Культурология : Словарь. / А. И. Кравченко – М. : Академический проект, 2000. – 928 с.
8. Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи : навчальний посібник / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.
9. Малькова З. А. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы / З. А. Малькова // Педагогика. – 1999. – № 4. – С. 3–10.
10. Миттер В. Многокультурное образование и междисциплинарный подход / В. Миттер // Перспективы. Вопросы образования. – 1993. – № 1. – С. 37–41.
11. Образование взрослых на рубеже веков : вопросы методологии, теории и практики (Монографическая серия научный редактор – директор ИОВ РАО докт. пед. наук В. И. Подобед). В 4-х томах. – Екатеринбург, 2000. – Том 2. – кн. – 2. – 227 с.
12. Шафрикова А. В. Мультикультурный подход в обучении и воспитании школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А. В. Шафрикова. – Казань, 1998. – 216 с.

РЕЗЮМЕ

Деснова И. С. Терминологическое поле проблемы поликультурного образования младших школьников.

В статье рассматривается актуальность проблемы поликультурного образования младших школьников. Определено, что проблема привлечения детей к национальным и общечеловеческим ценностям, воспитанию культуры межнациональных отношений подрастающего поколения, оказания педагогической поддержки личности учащегося в его нравственном становлении и самовыражении занимают важное место в трудах отечественных и зарубежных ученых. Раскрыта сущность понятия «поликультурное образование», охарактеризовано содержание поликультурного образования младших школьников, определены цель и задачи поликультурного образования младших школьников. Выяснено, что школа как образовательное заведение призвана формировать современную личность как гражданина мира, способную к транснациональной коммуникации и к межкультурному диалогу.

Ключевые слова: культура, поликультурное образование, младший школьник, национальные ценности, общечеловеческие ценности, межкультурный диалог.

SUMMARY

Desnova I. The terminology field of problem of multicultural education of junior children.

It is found out that the problem of multicultural education is an actual question as philosophical scientifically-pedagogical studies so educational practice and publicly-pedagogical activity. Receipt of multicultural education for young people, forming human and national consciousness, civil position, active and responsible attitude toward life is foreground work in the process of humanization of modern Ukrainian society. In fact a modern man is to be ready to life in the context of multinational multicultural environment, to intercourse and collaboration with the people of different nationalities, races, religions. Considerable influence on development of multicultural education in the country is carried out by the processes which take place today in the system of education. The problem of bringing up children in accordance to national values and common to all mankind values, education of culture of international relations of rising generation, the grants of pedagogical support of student's personality take considerable place in works of domestic and foreign scientists. The concept «multicultural education» originates from the concept of «multicultural education formed in, a western intellectual culture». Multicultural education is the process of mastering the rising generations of ethnic, national and world culture with the purpose of spiritual enrichment, development of national consciousness, forming readiness and ability to live in a multicultural environment. The author provides specific terms, mechanisms of multicultural education. Modern school as educational establishment has the task to form a personality of world ready to transnational communication and to the multicultural dialogue and technologies of integration of a personality in a multicultural through education.

Key words: culture, multicultural education, junior schoolchildren, national values, human values, intercultural dialogue.